

A MAGYAR POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZÉS SZEGED KÖZPONTTAL

Tanulmányomban arra törekedtem, hogy bemutassam a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar jogelődje, az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola 1921 és 1945 közötti életét, hallgatóit. Kutatásom során leíró jellegű, primer forrásokra támaszkodó történeti megközelítést, forráselemzést alkalmaztam. A hagyományosnak tekinthető szakirodalmi feldolgozás mellett a történettudományi kutatás tradíciói szerint nagyszámú primer forrással dolgoztam. A kvalitatív kutatást egy kvantitatív kutatással is kiegészítettem. Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola 1928 és 1947 között jegyzett hallgatóiról az SPSS program segítségével adatbázist készítettem. Ehhez az SZTE Egyetemi Levéltárában őrzött hallgatói anyakönyveket használtam fel.¹ Az adatbázisba 1937 hallgató adatai kerültek bele, azaz a polgári iskolai tanárképző főiskolára beiratkozott összes hallgató megtalálható a kimutatásban. Rögzítettem a demográfiai, az előzetes tanulmányokra vonatkozó adatokat, valamint a főiskolai hallgatóként az egyetemen felvett tantárgyakat, azok oktatóit és a szerzett érdemjegyeket, tehát összesen mintegy 148 változó rögzítésére került sor. Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola esetében

mind a tanári kar, mind az igazgatótanács üléseinek fellelhető jegyzőkönyveit felhasználtam a tanulmány megírásakor, és természetesen a Ferenc József Tudományegyetem Egyetemi Tanácsának és a Bölcsészettudományi Kar vonatkozó jegyzőkönyveinek az áttekintésére, a vonatkozó tartalmak felhasználására is sor került.

Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola épülete Forrás: <http://szegedfoirolat.sk-szeged.hu/2019/01/17/fizel-natasa-90-eve-szegeden/>

¹ Rendes Hallgatók Anyakönyve – Földrajz-természettan-vegytani szakcsoport 1928–1942. SZTE Egyetemi Levéltár (SZTE EL) 125. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Magyar-német nyelvi szakcsoport 1928–1942. SZTE EL 124. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Magyar nyelvi-történelmi szakcsoport 1928–1942. SZTE EL 122. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Mennyiségtan-természettan-vegytani szakcsoport 1928–1942. SZTE EL 123. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Földrajz-természettan-vegytani szakcsoport 1928–1942. SZTE EL 125. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Magyar-német nyelvi szakcsoport 1928–1942. SZTE EL 124. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Magyar nyelvi-történelmi szakcsoport 1928–1942. SZTE EL 122. kötet; Rendes Hallgatók Anyakönyve – Mennyiségtan-természettan-vegytani szakcsoport 1928–1942 SZTE EL 123. kötet; Anyakönyv – Földrajz-természettan szakcsoport 1943–1949 SZTE EL 151. kötet; Anyakönyv – Magyar-történelem szakcsoport némettel 1937–1942. SZTE EL 136. kötet; SZTE EL 137. kötet; Anyakönyv – Magyar nyelvi-történelmi szakcsoport 1937–1947. SZTE EL 138. kötet; Anyakönyv – Földrajz-természettan szakcsoport 1938–1942 SZTE EL 141. kötet; Anyakönyv – Magyar nyelvi-történelmi szakcsoport némettel 1943–1947. SZTE EL 147. kötet; Anyakönyv – Mennyiségtan-természettan szakcsoport 1943–1947. SZTE EL 148. kötet.

AZ ÁLLAMI POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA JOGELŐD INTÉZMÉNYÉNEK TÖRTÉNETE A SZEGEDRE VALÓ ÁTHELYEZÉST MEGELŐZŐ ÉVTIZEDEKBEN (1873–1928)

Az 1868. évi XXXVIII. törvény létrehozott egy új iskola-típust, a polgári iskolát, amely 10 éves kortól a fiúk számára hat évnyi, a lányok számára négy évnyi középszintű oktatást nyújtott. A törvény azonban nem alkotott külön intézmény-rendszert a polgári iskolai tanerők képzésére. A polgári iskolai képesítést a tanítói oklevél megszerzése után egy további szigorlathoz kötötte.

Önálló intézményként 1873-ban nyitotta meg kapuit Zirzen Janka vezetésével az első polgári iskolai tanítónőképző, majd néhány hónappal később Gyertyánffy István igazgatásával az első polgári iskolai tanítóképző is Pesten és Budán. A kétéves polgári iskolai tanítóképzőbe tanítóképezdei oklevél birtokában lehetett jelentkezni. 1879-ben Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter felvételi vizsgát vezetett be a képzés színvonalának növelése érdekében, 1881-től pedig a képzési időt három évre emelte.²

Amint a polgári iskolák a népiskolai intézmények közül kiemelkedve mindinkább középfokú iskolává lettek, úgy közeledett a képzési idő emelésével, valamint a felvételi és a képesítési követelmények szigorításával a polgári iskolai tanítóképző-intézet is a főiskolai státusz, a tanárképző főiskola felé. Ennek a szintnek az eléréséért a polgári iskolai tanerők is állandó, erős harcot folytattak, a felmerülő tervek és javaslatok azonban különbözőek voltak, amint maga a polgári iskola szervezete is különféle reformtörekvések között vajúdott. 1918-ban végül mind a főiskolai szintű képzés megvalósulása, mind a tanári cím elérése valósággá vált.³

A VKM 204064/1918. számú közleménye⁴ az állami polgári iskolai tanító- és tanítónőképző intézeteket polgári iskolai tanárképző főiskolákká szervezte át, és felkérte az egyházi főhatóságokat, hogy a vezetésük alá tartozó polgári iskolai

tanítóképző intézeteket ugyancsak főiskolai jellegűvé szervezzék át.

A polgári iskolai tanárképzésnek a zaklatott évtizedek után nyugodt, kiszámítható életre lett volna szüksége. Ez a nyugodtság azonban nem valósult meg. A két főiskola történetében a korántsem zavartalan évtizedek után az 1923 és 1928 közötti esztendőök különösen viszontagságosak voltak. Szüntelenül érkeztek ugyanis a főiskolák megszüntetéséről érkező hírek, amik természetesen nyugtalanították a tanszemélyzetet, és megnehezítették a békés munkálkodást. A nyolcosztályos elemi iskola terve is – a polgári iskolával párhuzamosan felállítva vagy ahelyett – folyamatosan borzolta a kedélyeket.⁵

Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület elnöksége 1926. április 17-én a miniszterhez látogatott. Klebelsberg ekkor jelentette be a tanárképzés megreformálását. A terv szerint a polgári iskolai tanárok képzését a három vidéki egyetemre teszi át úgy, hogy mindegyik egyetemre egy-egy szakcsoport kerül, s ezáltal a két tanárképző főiskolát megszünteti.⁶

Az egyesület ismét megosztottá vált. Néhányan egyértelműen elutasították a javaslatot, míg mások örömmel üdvözölték az egyetemre kerülő képzés gondolatát.⁷ A három érintett egyetem szintén helyeselte az elképzelést.

A miniszter javaslata azonban újból megváltozott, 1927 januárjában már így fogalmazott: „*Meg vagyok róla győződve, hogy úgy a férfi, mint a női polgári iskola tanárképzésének a szegedi egyetem két bölcsészeti karára, úgy mint a szellem- és természettudományi karra való terelése, személyi tekintetben erősíteni fogja az iskolatípust.*”⁸

1927 márciusában, a polgári iskoláról szóló törvényjavaslat vitáján döntését részben takarékosági okokkal indokolta, részben azzal, hogy a polgári iskola fejlődésével a tanárképzés nem tart kellő mértékben lépést, így a színvonal emelésére van szükség. Véleménye szerint a tanárszakosoknak főtárgyaikat a szegedi egyetemen kellene hallgatniuk, részben a minőség emelése, részben pedig a bölcsészkar benépesítése okán.⁹ Bár

² SÁGHELYI LAJOS: *A magyar polgári iskola hatvanéves múltja*. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület, Budapest, 1929. 49–50. o.; SOMOGYI JÓZSEF: *Hazánk közoktatásügye a második világháborúig*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1942. 247. o.

³ FIZEL NATASA: *A magyar polgári iskolai tanárképzés története (1868–1947)*. Esély az együttműködésre – professzionalizáció és intézményesülés. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.

⁴ Az állami polgári iskolai tanító- és tanítónő-képző intézeteknek polgári iskolai tanárképző főiskolákká való átszervezése. *Hivatalos Közlöny*, 1919. január 9. (1-2. szám) 6. o.

⁵ FIZEL NATASA: *A magyar polgári iskolai tanárképzés története (1868–1947)*. Esély az együttműködésre – professzionalizáció és intézményesülés. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.

⁶ Uo.

⁷ Egyesületi élet. Jegyzőkönyv az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület választmányának 1926. évi április 17-én tartott üléséről (1925–1926). *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny*, 1926. május 1. (10. szám) 559–588. o. A 19. század végi megosztottság mit sem enyhült ebben a kérdésben.

⁸ KLEBELSBERG KUNO: A polgári iskoláról a polgári iskolai tanárságnak. *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny*, 1927. január-február. 268. o.

⁹ SIMON GYULA: *A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 191. o.

a polgári iskolai tanárság állásfoglalása alapvetően megegyezett a miniszterével, 1928 tavaszán Sághegyi Lajos aggodalmaikat így összegezte: „*Ismételten és egyhangúlag az egyetemi képzés mellett foglalunk állást, mert csak a négy évfolyamú egyetemi képzés biztosítja az évtizedes bajoknak, erkölcsi és anyagi sérelmeinknek az orvoslását. Nagy tekintélyű egyetemi férfiak kedvező véleménye birtokában azt hittük, hogy tanárképzésünk ebben a szellemben fog megvalósulni, s az egyetemre kerül. Nem régen azonban több helyről olyan bajok hallatszanak, amelyek aggodalomra adnak okot. A sokféle verzió megegyezik abban, hogy a polgári iskolai tanárképzés lekerül Szegedre, hogy az onnan kikerülő tanárság közelebb legyen a falu lelkéhez, s hogy kikerüljön a bűnös főváros légköréből. (...) Heti 5-6 órával a képzés még nem kerül az egyetemre, erre legalább 20 óra hallgatása szükséges. (...) Státusunk létérdeke, hogy a tanárképzés az egyetemre kerüljön.*”¹⁰

E szerint az elképzelés szerint a főiskolák, mint jogi személyek, megszűntek volna, és mind a képzési feladatok, mind a diplomák kiadásával kapcsolatos jogok az egyetemre háruultak volna. Elismerték ugyanis, hogy a gyakorlati képzés tekintetében a főiskolák magasabb szinten álltak, így ezeket az értékeket meg kellett őrizni. Valójában az egyetemek nem akarták átvállalni a pedagógiai képzés alacsonyabb rendűnek tekintett feladatait.¹¹ Az egyetem számára problémát jelentett az is, hogy a főiskolára akár érettségi bizonyítvány nélkül, tanítói képesítő oklevél birtokában is be lehetett iratkozni, sőt a tanárképző főiskola előnyben részesítette a képzési oklevéllel rendelkezőket.¹² Ebben az esetben az együttműködés ugyanis azt jelentette volna, hogy az egyetem olyan hallgatókat is kénytelen lett volna sorába fogadni, akik nem rendelkeztek érettségivel. Felmerült továbbá a kérdés: ha érettségi kell a továbbtanuláshoz, akkor ki fog polgári iskolai tanárnak tanulni, mikor még egy kis energia- és pénzbefektetéssel középiskolai tanár is lehet.

Husztai József a Szegedre költözést előkészítő bizottság előadója végül a döntés részleteit a tanáregyesület igazgatótanácsának 1928. október 19-én tartott ülésén ismertette.¹³ A Szegedre költözés elsődleges okaként az egyetem alkalmasságát és kihasználatlanságát említette. Az előbbi azzal indokolta, hogy a három vidéki egyetem közül csak a szegedi volt abban a helyzetben, hogy a tanárképzővel kooperálhasson,

hiszen csak ezen az egyetemen voltak megfelelő matematikai és természettudományi tanszékek, továbbá a Kolozsvárról 1921-ben Szegedre helyezett egyetem bölcsészkarán kritikusan alacsony volt a hallgatói létszám. Az utóbbiról tanúskodik Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter Dézsi Lajosnak, a Ferenc József Tudományegyetem rektorának címzett, 1929. január 4-i keltezésű levele is: „A bölcsészeti karok benépesítésének érdeke volt az egyik oka annak is, hogy a Paedagogiumot és az Erzsébet Nőiskola főiskolai tagozatát Szegedre levittem. Indokom ismét pedagógiai volt, tudniillik a női szerzetesrendek iskolái nívójának emelése, amire azért is súlyt kell helyeznem, mert a magyar leányok igen számottevő része éppen ezekben az iskolákban nyeri egyedüli nevelését. De emellett megint szemem előtt lebegett a szegedi bölcsészeti karoknak további erőteljes benépesítése, mert a karok felvirágztatása csak akkor lehetséges, ha igazán nagyszámú hallgatóságuk van.”¹⁴

A levélből egyértelműen kitűnik, hogy Klebelsberg a pedagógusképzőt részben a bölcsészkar és a természettudományi kar hallgatói létszámának növelése céljából helyezte Szegedre.

AZ ÁLLAMI POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA SZEGEDEN (1928–1945)

1928 szeptemberében Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter a Pedagógium és az Erzsébet Nőiskola tanárképző tagozatát főiskolává egyesítve Szegedre helyezte, és a tanárképzést a szegedi Ferenc József Tudományegyetemmel összekapcsolta. Egyidejűleg megszűntek a női szerzetesrendek polgári iskolai tanárképző főiskolái, az Angolkisasszonyok budapesti főiskolája kivételével.¹⁵ A Tanárképző Főiskola ezzel országos beiskolázásúvá vált, és ez a sajátossága még a jórészt regionális meritőhálójú egyetemi karok közül is kiemelte. A nők számára tehát két helyen, a férfiak számára azonban ezután csak Szegeden nyílt lehetőség polgári iskolai tanárnak tanulni. A főiskola egyedülálló jellegéhez tartozott az is, hogy otthont biztosított a szakma Országos Tanárvizsgáló Bizottságának.¹⁶ A polgári iskolai tanárképzés időtartama Szegedre helyezésével egy időben háromról négy évre emelkedett.

¹⁰ SÁGHEGYI LAJOS: Néhány gondolat a tanárképzésről. *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny*. 1928. március-április. 293–298. o.

¹¹ KARÁDY VIKTOR – VALTER CSILLA: *Egy országos vonzáskörű szegedi főiskola*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 1990. 14. o.

¹² *Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete*. Prometheus, Szeged. 1935. 13. o.

¹³ *Tudósítás az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület igazgatótanácsának 1928. évi október hó 19-én tartott üléséről*. 200–209. o.

¹⁴ Klebelsberg Kuno levele Dézsi Lajosnak, 1929. január 4. MOL K636-1929-30-410-05

¹⁵ Az Angolkisasszonyok polgári iskolai tanárképző intézete 1928 őszétől a szegedihez hasonló reformon esett át. Az elsőéves hallgatók a budapesti egyetemen hallgatták kiegészítő előadásait.

¹⁶ KARÁDY VIKTOR – VALTER CSILLA: *Egy országos vonzáskörű szegedi főiskola*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 1990. 6. o.

Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola 69 fő¹⁷ elsőéves és 200 másod- és harmadéves férfi és női hallgatóval kezdte meg a működését az egykori III. kerületi állami polgári fiúiskola e célra átengedett és átalakított épületében. A gyakorlóiskola – mivel új épülete nem készült el – csak egy évvel később, 1929 őszén nyitotta meg kapuit.

A főiskolának átadott épület¹⁸ szűknek bizonyult a két budapesti főiskola tágas tereihez képest. Az irodalomtörténeti tanszék például a gazdag és értékes könyvtárát csak raktárszerűen tudta elhelyezni, az állattani, növénytani és ásványtani tanszék pedig nem rendelkezett megfelelő és elegendő munkahelyiséggel, laboratóriummal, szertárral. Gazdag gyűjtemények kerültek az épület pincehelyiségébe, ahol lassú pusztulásnak indultak. A létesítmény alagsorába szorultak az ifjúsági egyesületek is. Az épület dísztermében vagy udvarán csak a hallgatóságnak egy része fért el. 1934 nyarán az igazgatótanács szinte „illegálisan” építette fel az épület második emeletét, de a növekvő hallgatóság számára így is minden helyiség szűknek és kevésnek bizonyult.¹⁹

Az egyetemmel való kooperálás azt jelentette, hogy minden főiskolás – mint rendkívüli hallgató – egyik szaktárgyából az egyetemen is hallgatott előadásokat. Az egyetemen hallgatott órák száma a választott szaktárgy természetéhez és az egyetemi órarendhez igazodott. Huszti József ekkor még optimistán úgy vélte, hogy az egyetemen a polgári iskolai tanárságot nem éri majd hátrány rendkívüli hallgatói státusza miatt. Sajnos ebben tévedett, hiszen pl. a megszokott feketétől merőben eltérő citromsárga indexet a hallgatók megbélyegzőnek érezték.²⁰ Minden bizonnyal a kooperációs megoldás mellett szoltak a fent említett érvek mellett a takarékosági szempontok is. A polgári iskolai tanárság így ugyanis nem kapta meg a vágyott, a középiskolai tanárságéval azonos státuszt és a vele járó társadalmi megbecsülést.

Az egyetem és a főiskola kooperációja a polgári iskolai tanárképzés terén az 1928–1929-es, tehát az első szegedi tanévtől kezdődően megvalósult, bár az új rendszerű polgári iskolai tanárképzés szervezeti szabályzatát csak 1933-ban dolgozták ki, és 1935-ben jelentették meg. Addig Huszti József, a főiskola igazgatótanácsának elnöke 1928. október 19-én, az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület igazgatótanácsa előtt tartott beszédében elhangzottakat tekintették mérvadónak. Huszti így kezdte beszédét: *„Éppen ma iratkoznak a polgári*

*iskolai tanárjelöltek első ízben az egyetemre. A Ferenc József Tudományegyetem ma tárja ki először kapuit a polgári iskolai tanárjelöltek részére. (...) Kétségtelen, hogy ez a lépés fordulóponthoz jelent a polgári iskola történetében.”*²¹

Huszti beszédében ezek után rátért a mindenkit legjobban foglalkoztató kérdésre, az új főiskola és az egyetem kapcsolata: *„Az nem szenvedhet kétséget, hogy itt csak kooperációról lehet szó. Az, hogy a képzést egészen az egyetem vállalja, teljesen ki van zárva. Az egyetem csak azt adhatja, ami a lényege. Az egyetem a tudomány fellegvára, mást tehát, mint tudományt nem adhat, s az egyetem ezt a tradícióját féltékenyen őrzi is, célkitűzései tehát mások, mint ami a tanárképzéshez szükséges. (...) A tanárképzésnek három részét különböztethetjük meg: 1. A tudományos kutatásba való bevezetést; ezt az egyetem végzi is. 2. A legfontosabb részt, a tanári hivatásra való előkészítést, ahol a jelölt az iskolában értékesíthető anyaggal alaposan megismerkedhetik. (...) 3. A pedagógiai kiképzés a tanárképzés betetőzése. Ezt végzi a gyakorlati év és befejezi a pedagógiai vizsgát. E három feladat közül az egyetem csak az elsőt vállalta. (...) A tanárképzés dolgában kiindulópont csakis a polgári iskola szükséglete lehet, s ebből a szempontból kell elbírálni azt, hogy a képzés ideje 4 éves legyen. Nem lenne jó, ha a polgári iskolában középiskolai tanárok tanítanának intézményesen, mert ez ellen több érv hozható fel. A középiskolában sokkal nagyobb szakbeli felkészültség szükséges, mint a 4 osztályú polgári iskolában, ahol a pedagógiai és didaktikai felkészültségnek kell nagyobbnek lennie, mert a tanulók munkájára nem lehet úgy számítani, mint a középiskolában. (...) A polg. isk. tanárképzésnek létérdeke, hogy a múltban nagyszerűen bevált részei továbbvitsessenek, mert kétségtelen, hogy a polgári iskolai tanárképzésnek eddig is a pedagógiai és metodikai kiképzés főerőssége volt, s jobb volt, mint a középiskolai. Drága árat fizetnénk, ha ezt feláldoznánk.”*²²

Természetesen Huszti beszédében kitért arra a már korábban, az új intézmény tervezésnél is felmerülő problémára, hogy a tanárképző főiskolára nem csak érettségi bizonyítvánnyal, hanem képesítő oklevéllel is be lehetett iratkozni, és ebben az esetben az egyetem rendkívüli hallgatója lehetett olyan hallgató is, aki nem középiskolát, „csak” középfokú iskolát végzett.

„A felvételi szabályok szempontjából a legfontosabb kérdés, hogy a nem középiskolát (...) végzetek hogyan szerepelnek az

¹⁷ Saját kutatásom, az anyakönyvekből kinyert adatok alapján.

¹⁸ Ma is a jogutód SZTE JGYPK Főépülete (Boldogasszony sgt. 6.)

¹⁹ BEREZKI SÁNDOR: A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Története. In: Szegedi Tanárképző Főiskola. Történet. Almanach. Szeged, 1998. 128. o.

²⁰ SIMON GYULA: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 197. o.

²¹ Tudósítás az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület igazgatótanácsának 1928. évi október hó 19-én tartott üléséről. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny. XXXIII. 3. szám 201–202. o.

²² Uo. 203. o.

egyetemen. A főiskola hallgatója az egyetemen is hallgat előadásokat egyik szaktárgyból, és ott mint rendkívüli hallgató szerepel. (...) A rendkívüli hallgatói jelleg nem jelent degradálást, az ilyen hallgató éppúgy elmélyedhet a tanulmányokban, hallgathat előadásokat, kollokválhat, s az egyetem a kiválónak akár doktori fokozatot is adhat.”²³

Husztai József bizakodó mondataiban már mindenképpen előrevetült az a látomás, amely szerint a polgári iskolai tanárság egyetemre jutása – még ha csak részben, és rendkívüli hallgatóként is – hatással lesz a szakma anyagi és erkölcsi felemelkedésére. Beszéde végén így fogalmaz: „Eddig a polgári iskolai tanár, bármily fontos missziót töltött is be a nemzetnevelést illetően, a tudomány szempontjából alig jelentett valamit; ezután a tudományos munkálkodás lehetőségei megnövekedtek.”²⁴

1930-ra a rendkívüli hallgatói státus kérdése részben rendezésre került, mivel az első tanév befejeztével kiderült, hogy a polgári iskolai tanárjelöltek egyetemi kollokviumainak átlageredményei jobbak lettek, mint az érettségivel rendelkező egyetemi rendes hallgatóké.²⁵ A tanáregyesület elnöke az igazgatótanács 1930. március 28-i ülésén örömmel jelentette, hogy „a tanárképzés jó úton halad, s ezentúl a polgári iskolai tanárképző hallgatói nem rendkívüli, hanem tanárjelölt hallgatói lesznek az egyetemnek.”²⁶

Hét évvel a főiskola létrehozása után 1935-ben megjelent a főiskola szervezeti szabályzata, amely végre írásban is keretet adott a főiskola működésének, és az egyetemmel való együttműködésének. A szabályzat megjelenésével a legfontosabb változást a három szakcsoportra való áttérés jelentette. A három szakcsoport valójában továbbra is négy maradt, csak az eddigi A, B, C, D szakcsoportot az A1, A2, B, C szakcsoport váltotta fel (1. táblázat). Megszűnt a magyar–német szakcsoport, német szakot 1933-tól csak a klasszikus magyar–tör-

ténelem szakpár mellé lehetett felvenni. A másik változás az volt, hogy a természettudományi szakoknál a vegytan kikerült a választható szakok közül.

Az 1933-tól bevezetett szakok a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola fennállása során később már nem változtak meg. 1942-ben az egyetem váratlan javaslatot terjesztett elő a főiskola tanári karának: ennek lényege az volt, hogy a főiskolai hallgatók intenzívebben kapcsolódjanak be az egyetem tanulmányi rendjébe. A javaslat kidolgozója, meglepő módon, immár a Ferenc József Tudományegyetem oktatójaként az a Greguss Pál volt, aki tíz évvel korábban, még főiskolai oktatóként a főiskola egyetemtől való teljes elszakadását sürgette. A terv az volt, hogy ezentúl a főiskolások nagyobb óraszámban hallgassanak egyetemi előadásokat, mint korábban. Az ötlet kiváltó oka megint csak abban keresendő, amiben 1928-ban, a főiskola Szegedre helyezésekor is rejtett, azaz az egyetemi hallgatói létszám visszaesésében. 1940-ben, a II. bécsi döntés értelmében Észak-Erdély és így Kolozsvár is visszakerült Magyarországhoz. Megnyílt a lehetőség az egyetem hazatérésére. A Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvárra távozásakor nemcsak oktatók, hanem hallgatók is elhagyták az egyetemet, Szegeden azonban Horthy Miklós Tudományegyetem néven az oktatás folytatódott. A Ferenc József Tudományegyetem Kolozsvárott történő újbóli megnyitásából fakadó oktatói és hallgatói veszteségek mellett a háborús évek is visszavetették a hallgatói létszámokat, így az egyetem – fennmaradása érdekében – ismét a főiskolára szorult. Az 1941–42-es tanévben a természettudományi, illetve bölcsészettudományi karra mindössze 80-80 hallgató iratkozott be, a főiskolának ezzel szemben több mint 600 hallgatója volt.²⁷

A polgári iskolai tanárképzés az 1940-es évek vége révbe ért. Óriási hallgatói létszámmal, színvonalas és stabil képzési struktúrával, habár még mindig nem a megfelelő bé-

1. táblázat
A főiskola szakcsoportjainak változása 1928 és 1933 között

	Szakcsoportok			
1928–1932	A, Magyar nyelv, irodalom és történettudományi szakcsoport	B, Magyar–német szakcsoport	C, Földrajz-természettudományi vegytan szakcsoport	D, Mennyiségtan–természettudományi vegytan szakcsoport
1933–1947	A1, Nyelv-, irodalom, történettudományi szakcsoport német nélkül	A2, Nyelv-, irodalom, történettudományi szakcsoport némettel	B, Földrajz-természettudományi szakcsoport	C, Mennyiségtan–természettudományi szakcsoport

²³ Uo. 203–204. o.

²⁴ Uo. 205. o.

²⁵ BERECSKI SÁNDOR: A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Története. In: Szegedi Tanárképző Főiskola. Történet. Almanach. Szeged, 1998. 138. o.

²⁶ Az igazgatótanács ülése 1930. május 30-án. Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny. XXXV. 9. sz. 599. o.

²⁷ FIZEL NATÁSA: A magyar polgári iskolai tanárképzés története (1868–1947). Esély az együttműködésre – professzionalizáció és intézményesülés. Gondolat Kiadó, Budapest, 2018.

rezéssel, ámde értékes oklevéllel bocsátotta útjára hallgatóit. 1940-ben ugyan napvilágot látott a nyolcosztályos általános iskoláról szóló törvény, amely alapjaiban rendítette volna meg a polgári iskola működését, de bevezetésére akkor még nem kerülhetett sor.

A FŐISKOLA ÉS AZ EGYETEM EGYÜTTMŰKÖDÉSE SZERVEZETI SZINTEN

Tanulmányom következő részében arra szeretnék kitérni, hogy szervezeti szinten mennyire határozta meg a tanárképző főiskola működését az egyetemmel való összekapcsolódása. Megvalósult-e az előre eltervezett kooperáció, vagy magasabb szintű kapcsolat jött létre a két intézmény között? Szimmetrikus vagy aszimmetrikus hatalmi helyzet alakult-e ki? Önálló intézménynek tekinthető-e ebben az időszakban a tanárképző főiskola?

A tanárképző főiskola vezetése az igazgatótanács feladata volt, melyben a szervezeti szabályzat szerint döntő szerepet játszottak az egyetemi delegáltak, és a tanács minden lényegi kérdésben döntési joggal rendelkezett. Ahogy az 1935-ben megjelent szervezeti szabályzat fogalmaz: „A tanárképző főiskolát tíz tagból álló igazgatótanács vezeti, mely a tanárjelölteket kétfelé ágazó tanulmányaikban, az egyetemen és a tanárképzőben irányítja. Az igazgatótanács feladata az egyetem két kara és a tanárképző között a zavartalan tanulmányi együttműködés szabályozása, s általában a tanárképzőt érintő fontosabb személyi, tanulmányi és anyagi ügyekben való javaslattevés, illetőleg döntés. Tagjai: lehetőleg minden tanulmányi szakcsoportnak²⁸ egy-egy egyetemi és egy-egy tanárképző főiskolai tanára. Elnöke mindig egyetemi tanár, ügyvezető alelnöke, aki egyúttal a tanárképző igazgatója, a tanárképzőnek egyik rendes tanára.”²⁹

Husztai József, az újonnan alakult főiskola igazgatótanácsának első elnöke, aki 15 évig töltötte be ezt a tisztséget,³⁰ 1923 óta volt a Bölcsészettudományi Kar oktatója, 1923-tól 1929-ig a Klasszika-Filológia Tanszék vezetője, majd 1930–1931-ben a kar dékánja, 1931–1932-ben prodeán³¹ volt. Az igazgatótanács 1929. november 13-ai ülésének jegyzőkönyve alapján az igazgatótanács tagjai Husztai József elnök mellett dr. Galamb Sándor főiskolai igazgató, dr. Gelei József, dr. Horger Antal, dr. Fröhlich Pál, dr. Kogutowicz Károly egyetemi

tanárok, dr. Jugovits Lajos, dr. Eperjessy Kálmán, dr. Szőkefalvy Nagy Gyula főiskolai tanárok és Szenes Adolf gyakorlóiskolai igazgató voltak.³² Tehát az intézményi erőviszonyok tekintetében a tíz tagú testület öt tagja az egyetemet, négy tagja a főiskolát, egy pedig a gyakorlóiskolát képviselte. Fontos kiegészítés, hogy ebben az évben Gelei József és Kogutowicz Károly, az igazgatótanács tagjai a Bölcsészettudományi Kar, illetve a Természettudományi Kar dékánjai voltak. A Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola a vizsgált korban tehát jogilag ugyan önálló intézmény volt, mégsem tekinthető szuverénnek az igazgatótanács széles hatáskörének köszönhetően. Ugyanis a tanács összetételének szabályzata alapján a vizsgált időszakban az egyetemi delegáltak többségben voltak a plénumban. Ezen információk birtokában valószínűsíthető, hogy a főiskolát érintő döntések meghozatalakor az igazgatótanácsot az értékpreferencia mellett az érdekpreferencia is befolyásolta. (Megjegyzendő, hogy a mai oktatási intézmények vagy akár egyetemi karok szuverenitása magasan felette áll az akkori polgári iskolai tanárképző főiskola önállóságának.) Az egyetemi karok nem csak kooperáltak vele, hanem az együttműködés több szintjén is lényegében integrálták a tanárképző főiskolát. A két intézmény között egyértelműen aszimmetrikus hatalmi helyzet alakult ki. Ez az integráció azonban nemcsak a főiskola életét befolyásolta döntő mértékben, hanem az egyetem szervezeti struktúrájára is hatással volt.

A FŐISKOLA HATÁSA AZ EGYETEMRE: A PÁRHUZAMOS TANSZÉKEK LÉTREHOZÁSA

A Szegedi Tudományegyetem hallgatóinak felekezeti hovatartozása (hasonlóan a korabeli oktatási intézményekéhez) ebben a korban nyilvános adatnak számított, az egyetemre való beiratkozaskor az anyakönyvben feltüntetésre került. Az egyetem hallgatóságának vallási meggyőződése a római katolikus vallás esetében (49,43%) az 1922-es adatok szerint majdnem 15%-kal elmaradt a teljes népességben való arányától. Ennek oka minden bizonnyal abban keresendő, hogy Észak-Erdélyben a római katolikusok aránya csupán 20% körül mozgott, és mivel a kolozsvári egyetem hallgatói közül többen követték alma materüket, és tanulmányaikat Szegeden folytatták, így vallási hovatartozásuk csökkentette a római katolikusok számbeli fölényét.

²⁸ A tanulmányomban vizsgált időszakban (1928–1932) a főiskola négy szakcsoporttal működött: magyar és német nyelvi szakcsoport, mennyiségtan-, természettan-, vegytani szakcsoport, földrajz-, természetrajz-, vegytani szakcsoport, magyar nyelvi, történelmi szakcsoport.

²⁹ Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete. Prometheus, Szeged. 1935. 4. o.

³⁰ Husztai József 1928-tól 1943-ig töltötte be ezt a tisztséget, valamint az országos polgári iskolai tanárvizsgáló bizottság elnöki tisztségét, annak ellenére, hogy 1934-ben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemre nevezték ki rendes tanárrá.

³¹ LISZTES LÁSZLÓ–ZALLÁR ANDOR (szerk.): Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1971. Hungária Kiadó, Szeged, 1971. 78. o.

³² Jegyzőkönyv. Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Igazgató-tanácsának üléséről 1929. november 13. VIII. 19. 18/1930.

Bizonyítja a fenti gondolatsort az a tény, hogy a négy évvel később, azaz az 1926–27-es tanévre beiratkozott római katolikus egyetemi hallgatók aránya már közelített a kétharmadhoz, az összhallgatósághoz viszonyítva majdnem 60% volt. A római katolikusok aránya ennek ellenére sem érte el a teljes népességben mért arányt, bár a szegedi egyetemen feltűnően nagy volt az apáca-hallgatók száma. Ennek oka, hogy a kultuszminiszter, Klebelsberg Kuno a női szerzetesrendek polgári iskolai tanárképző intézeteit megszüntette, és a szerzetesnők magasabb képzését a szegedi egyetemen kívánta megvalósítani.³³

1926. október 20-án a Bölcsészkar évi második rendes ülésén a dékán, Bartók György bejelentette, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter az egyetemen új tanszékek felállítását tervezi. A Kar Imre Sándor javaslatára (aki 1925 óta vezette a Pedagógiai Intézetet) egy pedagógiai-lélektani, Buday Árpád javaslatára pedig egy művészettörténeti és egy etnográfiai tanszék felállítását tartotta a le sürgetőbbnek és a legfontosabbnak.³⁴ Ez a kérvény segítette Klebelsbergert abban, hogy keresztülvigye korábbi terveit, és a protestáns professzorok mellett katolikus intézetvezetők is helyet kapjanak azokon a tudományterületeken, ahol a felsőoktatás-átalakítási tervei következtében azt szükségesnek vélte. Megelőzendő, hogy a nagy tudású, munkájukat jól végző professzorokat sérelem érje, a miniszter a tanszékek párhuzamosításával akarta az ügyet megoldani. 1928. június 29-én a Bölcsészkaron rendkívüli ülésen tárgyalták a párhuzamos tanszékek kérdését. Az elnök, Horger Antal dékán kérte a Kar állásfoglalását arra vonatkozólag, hogy második filozófiai vagy második pedagógiai tanszék felállítását kérjék-e a miniszter úrtól. Imre Sándor és Bartók György nem javasolták a párhuzamos tanszékek felállítását, inkább egy pedagógiai-pszichológiai tanszék felállítását kérték ismét, amit a Kar el is fogadott.³⁵ A M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 51.587-1928. IV. számú rendelete alapján úgy tűnt, hogy a vita lezárásra került, és a miniszter az alábbi döntést hozta: „a szegedi m. kir. Ferenc József Tudományegyetemen négy új tanszék és pedig etnográfia, a II. filozófia és a II. magyar irodalomtörténet számára egy-egy nyilvános rendes és a II-ik pedagógia számára pedig egy nyilvános rendkívüli tanszék szerveztessék”.³⁶

A rendelet megjelenése ellenére a Bölcsészkaron továbbra is nagy volt az ellenállás az új tanszékek megalakításával kapcsolatban. 1928 decemberében Mészöly Gedeon, a Bölcsészettudományi Kar dékánja tájékoztatta a minisztert, hogy a II. filozófiai tanszék betöltése ügyében létrehozandó bizottság kijelölt tagjai (Horger Antal, Bartók György, Imre Sándor, Huszti József, Förster Aurél) „bővebb megokolással” lemondtak a bizottsági tagságról.³⁷ Az okok között szerepelt a Nemzeti Újság 1928. dec. 16-i vezércikke is, amely szerint Klebelsberg az alábbi nyilatkozatot tette: „A szegedi egyetemen kész vagyok azok mellett, amelyeket nem katolikus férfiak töltenek be, parallel tanszékeket létesíteni s azokra katolikus tanárokat kinevezni, hogy a tartományi főnököknek aggodalmaik ne legyenek. Itt neveltessek női szerzetesrendjeink az általuk fenntartott polgári iskolák, középiskolák és tanítóképzők tanári karát.”³⁸

A cikk bombaként csapott bele az egyetemi és felekezeti békekészségbe. Bár a hivatalos dokumentumokban (pl. az új tanszékek élére kiírt pályázatokban) nem szerepelt a felekezeti hovatartozás feltételként, az újságcikkben a miniszter világossá tette ezt az óhaját. Informális csatornákon keresztül Klebelsberg fülébe jutott, hogy a szegedi egyetemen feliratot készítenének intézkedése ellen, ugyanis egy sértett hangvételű levélben fordultak az egyetem rektorához, aki ekkoriban (1928-29-ben) éppen az egyik érintett, az Irodalomtörténeti Tanszék vezetője, Dézsi Lajos volt. A miniszter levelében kitért arra, hogy a Takarékosági Bizottság a szegedi egyetem teljes eltörlését javasolta, és e szándék mellett szolt a hallgatók alacsony száma, ahogy az egyik bizottsági tag gúnyosan meg is jegyezte, hogy „a bölcsészeti karoknak több tanárjuk van, mint hallgatójuk”.³⁹ Klebelsberg levelében leszögezte, hogy közbenjárása nélkül a szegedi bölcsészkar az ő miniszterségét aligha élte volna túl. Mit tett az egyetem megtartásáért? Egyetemi épületek építését kezdeményezte, „a bölcsészeti karok benépesítésének érdeke volt az egyik oka annak is, hogy a Paedagogiumot és az Erzsébet Nőiskola főiskolai tagozatát Szegedre levittem”⁴⁰, és így került az apácák polgári iskolai tanárképzése is Szegedre.

„Indokom ismét pedagógiai volt, tudniillik a női szerzetesrendek iskolái színvonalának emelése, amire azért is súlyt kell he-

³³ PUKÁNSZKY BÉLA: Pedagógia és Pszichológia. In: Rácz Béla (szerk.): A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene, 1921–1998. Officina, Szeged, 1999. 219. o.

³⁴ Jegyzőkönyv, Bölcsészettudományi Kar II. rendkívüli ülés, 1926. okt. 20. MNL CSML VIII. 167. bk. 87.

³⁵ Jegyzőkönyv, Bölcsészettudományi Kar V. rendkívüli ülés, 1928. június 29. MNL CSML VIII. 651 bk 1927/28.

³⁶ M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 51.587-1928. IV. sz. rendelet

³⁷ Mészöly Gedeon dékán levele Klebelsberg Kuno miniszterhez, Szeged, 1928. dec. 21. MOL K636-1929-30-410-05

³⁸ Nemzeti Újság 1928. december 16. 1. o.

³⁹ Klebelsberg Kuno miniszter levele Dézsi Lajos rektornak. Budapest. 1929. január 4. MOL K636-1929-30-410-05

⁴⁰ Uo.

lyeznem, mert a magyar leányok igen számottevő része éppen ezekben az iskolákban nyeri egyedüli nevelését. De emellett megint szemem előtt lebegett a szegedi bölcsészeti karoknak további erőteljes benépesítése, mert a karok felvirágoztatása csak akkor lehetséges, ha igazán nagyszámú hallgatóságuk van.”⁴¹ Kitért arra is, hogy a Nemzeti Ujságban megjelent cikk ugyan az ő véleményeként adta közre a világnézeti tanszékek létrehozásának tervét, valójában ez a püspökök állásfoglalása volt. A legnyomatékosabban visszautasította a felekezeti elfogultság vádját, hivatkozva az elmúlt időszak személyi változásaira: „az imént neveztem ki (...) hozzátok Baló Józsefet, Darányi Gyulát, Jeney Endrét és Szentgyörgyi Albertet (...), akik valamennyien protestáns férfiak. Ez nálam nem szempont, de nem lehet szempont akkor se, amikor a szegedi egyetem érdekeiről és más felekezeteknek ugyancsak jogos érdekeiről van szó.”⁴²

Klebelsberg nem vonta vissza a párhuzamos tanszékek felállításáról korábban kiadott rendeletét, így végül a tanszékek betöltésére szolgáló adminisztrációs folyamat a Bölcsészkaron mégis beindult. 1929-ben a II. Magyar Irodalomtörténeti Tanszék élére Sík Sándort, a II. Pedagógiai-Lélektani Tanszék élére Várkonyi Hildebrandot, a II. Filozófia Tanszékre Mester Jánost nevezték ki. Természetesen mindhárman – két szerzetes és egy pap – katolikusok voltak.

A párhuzamos tanszékek nem érték meg hosszú időt. Dézsi Lajos 1932-es halálával Sík Sándor egyesítette és vitte tovább a két magyar irodalomtörténeti tanszéket. Az új Pedagógiai Lélektani Intézet 1934-ben, Imre Sándor Budapestre távozása után egyesült a korábbi Pedagógiai Intézettel, majd Várkonyi Hildebrand 1940-es Kolozsvárra való költözését követően megszűnt a II. Filozófiai Intézet, s a Neveléstudományi és Lélektani Intézet vezetését Mester János vette át.

Klebelsberg oktatáspolitikája szerette volna általában a felsőoktatás helyzetét, azon belül is kiemelten a szegedi felsőoktatás helyzetét megerősíteni, ám ehhez az egyetemnek hallgatókra volt szüksége. A hallgatókat pedig részben a Tanárképző Főiskoláról irányította át az áthallgatások elrendelésével az egyetemre. Mivel a főiskola hallgatóinak egy része az egyházi felsőoktatásból, illetve ahelyett került a főiskolára és ezáltal az egyetemre, a miniszternek engednie kellett a katolikus lobbinak.

FŐISKOLÁSOK AZ EGYETEMEN

A Tanárképző Főiskola 1935-ben megjelent Szervezeti Szabályzata – tehát az első írásban is lefektetett szabálygyűjtemény – az áthallgatási szabályokat az alábbiak szerint tárgyalja a 30. §-ban: „A főiskola hallgatói a tanárképző tanulmányi rendjében kiszabott előadásokon kívül választott szakcsoportjuk egyik szakköréből, illetve annak szaktárgyából (az egyetemen) is kötelesek előadást hallgatni, és e célból az egyetemre rendkívüli hallgatókul beiratkozni. (...) Az igazgatótanács külön engedélyével választható ezek egyike helyett a filozófia vagy a pedagógia is.”⁴³

Az egyetemen választható szaktárgyak a következők voltak: magyar nyelv, magyar irodalom, történelem, német nyelv és irodalom, földrajz, állattan, növénytan, ásványtan, vegytan, mennyiségtan, természettan. Az egyetemen hallgatandó előadások óraszámja a választott szaktárgy követelményeihez igazodott. A tanárképző adott szakcsoportot képviselő igazgatótanácsosai állapították meg félévente az egyetem mindenkor tanrendje alapján az egyetemen hallgatandó előadásokat. Az idézett szabályzat 1933-ban íródott, így fontos megjegyezni, hogy a kooperáció kezdetén, 1928-ban az áthallgatásra még más szabály vonatkozott: „a pedagógiumi új tanterv szerint a pedagógistákra nézve kötelezővé tétetett egy-egy kollégiumnak karunkon való hallgatása”,⁴⁴ majd 1930-tól az áthallgatást heti 5-6 órában szabályozták.⁴⁵ Az egyetemre való áthallgatás elsődleges célja nem a pedagógiai tudás elmélyítése, hanem a választott tudományágban való elmélyülés volt.

1928 és 1947 között a főiskolára 1937 hallgató iratkozott be (1. diagram). A főiskolára felvehető hallgatók keretszámát évfolyamonként a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapította meg. Ha a keretszámokat az egyes szakcsoportok esetében nem sikerült feltölteni, akkor az üresen maradt helyekre más szakcsoportra jelentkező hallgatókat lehetett felvenni.⁴⁶ A 30-as években a kiírt pályázat szerint a felvehető hallgatók száma a magyar-történelem, magyar-(történelem)-német szakcsoportban 30 férfi- és 30 nőhallgató, a másik két szakcsoportban 15-15, tehát összesen 120 hallgató volt. Az adatok szerint a ténylegesen felvettek száma 1935-től kezdődően ezt a keretet jelentősen meghaladta. Ennek okai között találhatjuk azt aényt, hogy a végzett hallgatók száma így is elmaradt

⁴¹ Klebelsberg Kuno miniszter levele Dézsi Lajos rektornak. Budapest. 1929. január 4. MOL K636-1929-30-410-05

⁴² Uo.

⁴³ Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete. Prometheus, Szeged, 1935. 9–10. o.

⁴⁴ Jegyzőkönyv. M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészeti, Nyelv- és Történettudományi Kar 1928. szeptember 27. I. rendes ülés MNL CSML VIII. 66. bksz 1928/29.

⁴⁵ A főiskola igazgatójának levele a m. kir. főiskolai tanulmányi és pályaválasztási tájékoztató tekintetes Igazgatóságának, 1930. november 20. SZTE Egyetemi Levéltár VIII. 19. 772/1930.

⁴⁶ Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete. Prometheus, Szeged, 1935. 13. o.

a középfokú oktatásban egyre tért nyerő polgári iskola szükségleteitől.

A pályázati hirdetmény 1939-ben 120-ról 160-ra⁴⁷, 1940-ben 200-ra⁴⁸ emelte a felvehető hallgatók számát. Ez is indokolta, hogy a főiskola hallgatóinak összlétszáma hullámzó képet mutatott. Míg 1928-ban 69-en, 1936-ban már 140-en iratkoztak be az intézménybe. A 30-as évek végén egy kisebb visszaesés után a legtöbb hallgatót, 173 főt az intézmény 1940-ben vette fel. 1944. október 11-én a szovjet csapatok bevonultak a városba, és elfoglalták – többek között – a főiskola főépületét is, és a tanári kar döntő többsége is elhagyta a várost, így az őszi szemeszter elmaradt, ami az 1944-es adatokat – összevetés tekintetében – irrelevánssá teszi. 1945-től kezdődően már csak azok iratkoztak be a főiskolára, akik a korábban megszakított tanulmányaikat akarták befejezni, ugyanis az 1945. augusztus 18-án megjelent 6650/1945. számú rendelet a nyolcosztályos általános iskola megszervezéséről a főiskolára jelentkezők számában erőteljes visszaesést eredményezett.

Az adatokat áttekintve jól látható, hogy habár a minisztérium egyenlő számú helyet biztosított a főiskolán a férfiak

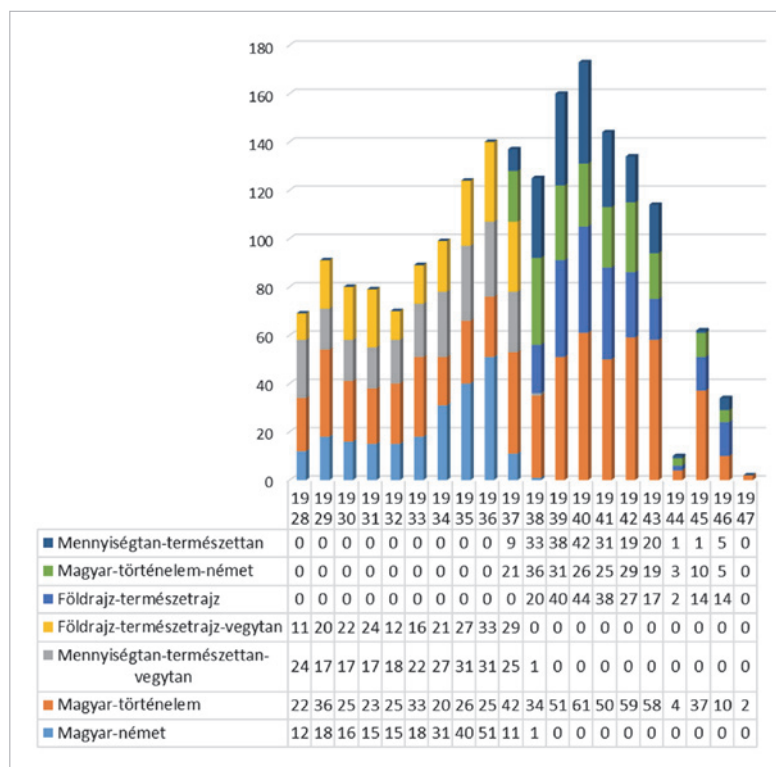
és a nők számára, az arányok minden szakcsoport esetében a nők irányába mozdultak el. A legfeltűnőbb a női többség a magyar–történelem–német szakon (2. diagram).

A főiskola Budapestről Szegedre kerülése ellenére országos beiskolázású maradt. Mi bizonyíthatná jobban ezt a tényt, mint az, hogy az 1928 és 1947 között a főiskolára beiratkozott hallgatók 795 különböző településről érkeztek? A legtöbben, 140-en Budapestről, 133-an Szegedről, 29-en Miskolcra iratkoztak be a főiskolára.

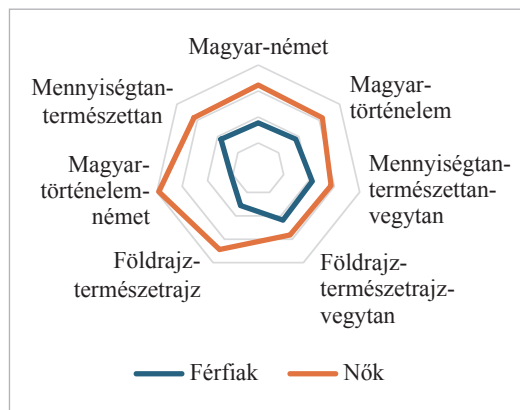
A főiskola összevonása és Budapestről Szegedre helyezése nem jelentette azt, hogy a pesti hallgatók alacsonyabb, vagy a szegedi főiskolások magasabb arányt képviseltek volna a diákság egészén belül (3. diagram). Jól látható, hogy mindkét település esetében a beiratkozó hallgatók számaránya rapszodikusán változott. Szeged esetében 1928 és 1943 között 1,3 és 10,2 %, Budapest esetében 3,3 és 10,4 % között mozgott.

Az apa lakóhelyét vizsgálva jóval egyszerűbb képet kapunk (a hallgató beiratkozaskor aktuális lakóhelye nem szerepel az anyakönyvekben). Az elszakított területeken született hallgatók családjainak egy része a 20-as évekbe átköltözött csonka Magyarországra, valamint jellemző a falvakból a városokba irányuló mobilitás is. Az 1928-ban beiratkozók 20%-a a trianoni határokon kívül született, de mindössze 9,2%-uk élt a beiratkozás idején is a határon túl. A tanulmányaikat megkezdők 20%-a lakott Budapesten, míg a fővárosban élők aránya országosan 1930-ban 16,6% volt⁴⁹, pedig mindössze 15,9%-uk született Pest megyében. Ez az adat is szemlélteti a két világháború közötti időszakban a városok felé irányuló földrajzi mobilitást.

1. diagram
Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola szakcsoportjai és hallgatói 1928–1947 között (N=1937)

2. diagram
A főiskolások nemek szerinti megoszlása szakonként (1928–1947) (%) (N=1937)

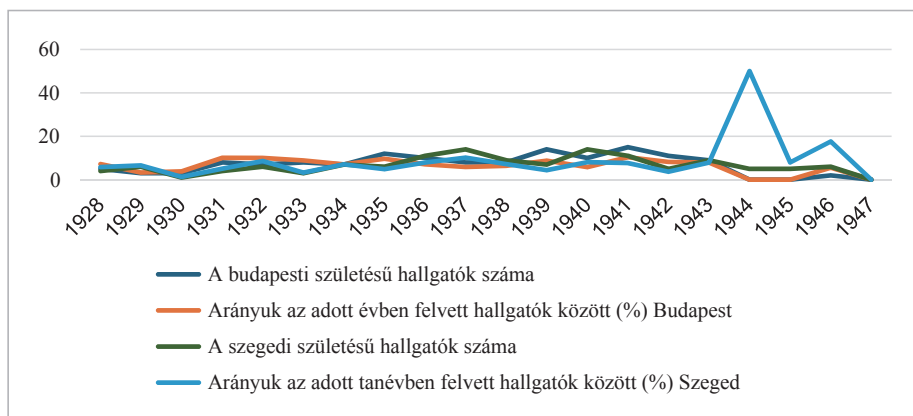
⁴⁷ Pályázati hirdetmény. *Hivatalos Közlöny*, 1939. 9. sz. 141. o.

⁴⁸ Pályázati hirdetmény. *Hivatalos Közlöny*, 1941. 9. sz. 286. o.

⁴⁹ Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam. XLIII (1935). Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. 9. o.

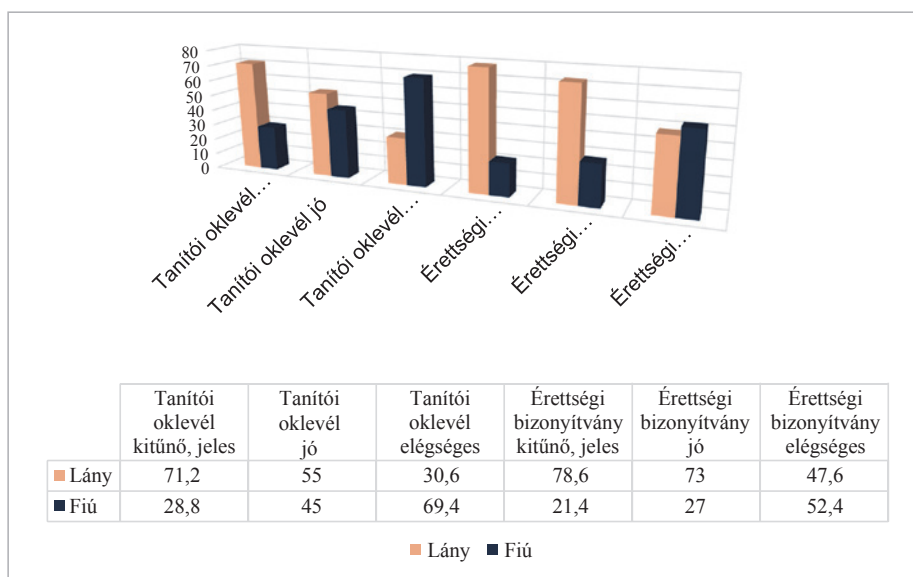
3. diagram

Az egyes tanévekben beiratkozott szegedi és budapesti születésű hallgatók száma és aránya az adott évben beiratkozott hallgatók között (%) N=1937

4. diagram

A férfi és női hallgatók előzetes tanulmányi eredményeinek összehasonlítása (1928–1947) (%) (N=1287)

Hasonló a helyzet, ha Szegedet vizsgáljuk: az első hallgatók 7,2%-a született Csongrád megyében és 9,2%-uk élt Szegeden (Szeged lakossága ebben az időben az ország lakosságának alig több mint 1%-át adta). Ez a szám az első öt tanévben drasztikusan emelkedett: 1929-ben a beiratkozók (édesapjának) 10,3%-a, 1930-ban 10,7%-a, 1931-ben 14,7%-a, 1932-ben már 17,4%-a élt Szegeden. Ezek a számok többféleképpen magyarázhatók: oka lehet a főiskola meggyökeresedése, jó híre a városban, valamint az is, hogy a trianoni Magyarországra áttelepülők számára Szeged a gyermekeik taníttatása szempontjából és a város polgárosodása miatt vonzó célpont volt. Érdekes kérdés, vajon a klebelsbergi igyekezet – az iskolák Szegedre helyezésén keresztül – hatott-e a város polgárosodására vagy a fejlődés vonzotta Szegedre a tanulni vágyó fiatalokat.

A fiúk és lányok előzetes tanulmányi eredményeinek összehasonlításával lehetőségünk van megállapítani, hogy az a tény, hogy a felvehető hallgatói létszámot a minisztériumban nemek szerint arányosan adták meg, valamint a lányok magasabb létszámban való főiskolai jelentkezése maga után vonta-e azt az következményt, hogy a lányok csak a fiúkénál jobb előzetes tanulmányi eredménnyel juthattak be a főiskolára?

A 4. diagram világosan ábrázolja, hogy a lányok akár tanítói oklevéllel, akár érettségivel rendelkeztek, szignifikánsan jobb eredménnyel kerülhettek csak be a főiskolára, mint a fiúk. A nemek szerint megadott felvételi létszám tehát azt jelentette, hogy a lányoknak magasabb számú jelentkezésük miatt – nehezebb volt bekerülniük, míg a fiúkat szinte bármi-

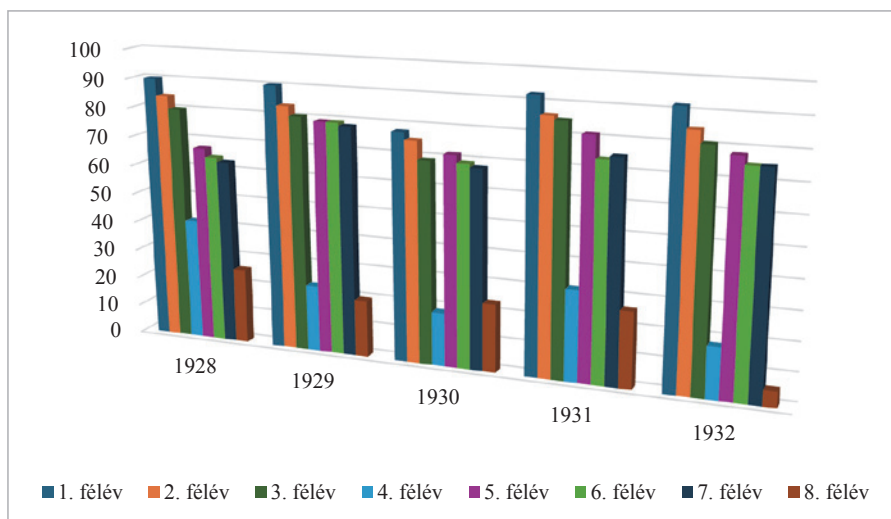
lyen eredménnyel felvették. A védekezés a pálya elnőiesedése ellen tehát azt eredményezte, hogy eltorzult a nemek közötti teljesítménybeli viszony a lányok javára. Ugyanakkor a korábbi diagramokból látjuk, hogy – a meghatározott felvételi keretek ellenére – egyre magasabbá vált a női hallgatók aránya az összhallgatóságon belül.

Tanulmányom következő részében szeretném részletesen bemutatni a hallgatók áthallgatási szokásait, valamint azt,

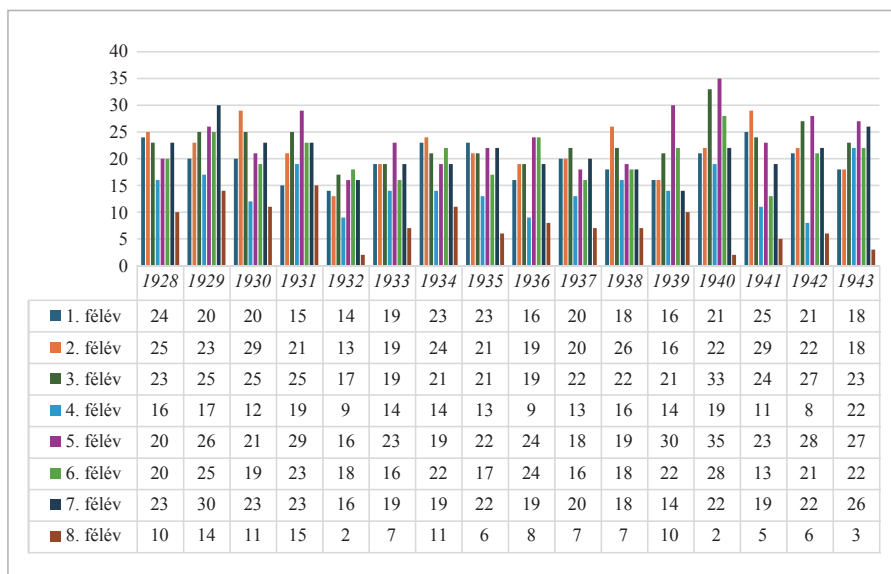
hogyan jellemzően milyen órákat, kinél hallgattak az egyetemen, és milyen eredménnyel abszolvták ezeket a kurzusokat.

A főiskoláról az egyetemre történő áthallgatással kapcsolatos adatok (5. diagram) két félév – a negyedik és a nyolcadik – esetében jeleznek egyértelmű visszaesést az áthallgatás tekintetében. A nyolcadik félévnél ezt már lehet a szükséges kurzusok korábbi félévekben való teljesítésével, illetve a záró-

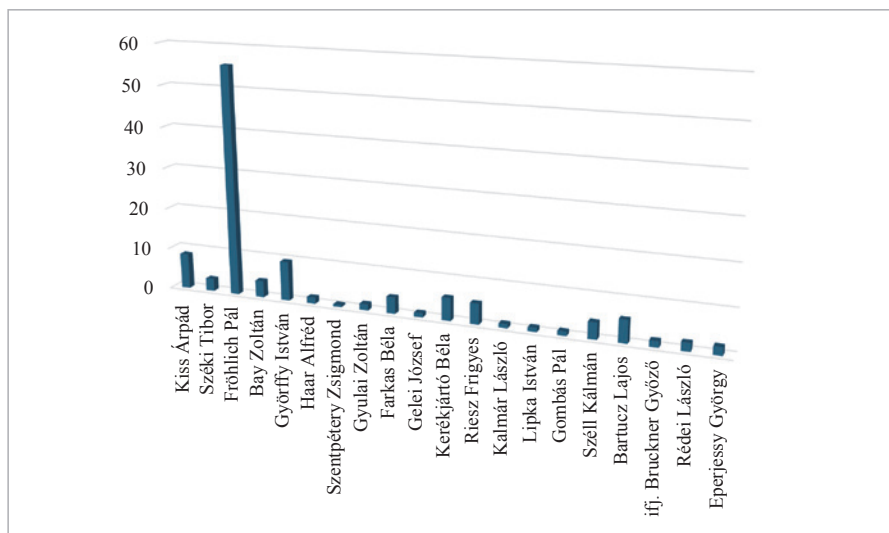
5. diagram
Áthallgatási adatok az 1928 és 1932 között beiratkozott hallgatók tanulmányait vizsgálva, félévekre bontva, az adott félév hallgatói létszámához viszonyítva (%) (N= 389)

6. diagram
A főiskolai hallgatók által az egyetemen felvett különböző fajta kurzusok átlagos száma

7. diagram
A Természettudományi Kar legnépszerűbb oktatói az áthallgatók körében (1928–1943)

vizsgára való felkészüléssel magyarázni, azonban a negyedik félév esetében máshol keresendő az okok. A tanárképzős hallgatók által felvett konkrét kurzusok vizsgálata a következő kérdések alapján történt: Az adott tanévben – mind a négy szakcsoport esetében összesen – hányféle kurzust vettek fel a hallgatók az egyetemen? Melyik volt az adott félévben a főiskola adott évfolyamának hallgatói körében a legnépszerűbb az egyetemen felvehető előadások közül? Ki volt ennek a kurzusnak az oktatója? Melyik volt a legnépszerűbb előadás a Természettudományi és a Bölcsészettudományi Karon, és ki volt ezeknek az előadója?

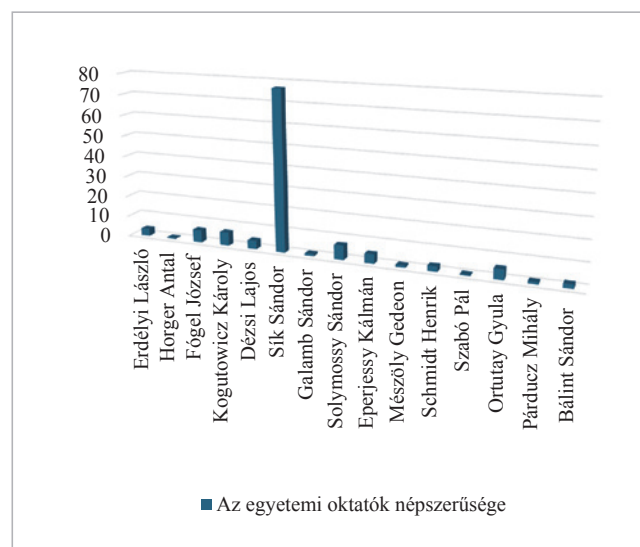
Mivel egy évfolyamon belül a szakcsoportok létszámának eloszlása nem volt egyenletes, így szükségét éreztem, hogy különválasszam a Természettudományi Karra, illetve a Bölcsészettudományi Karra történő áthallgatások vizsgálatát. Kiemeltem azokat az előadásokat, amelyek az évfolyam egésze körében a legnépszerűbbek voltak. A főiskolai hallgatók kihasználták saját tudásuk bővítése érdekében az egyetemre való áthallgatás széles palettát nyújtó lehetőségét (7. diagram). Az 1928 és 1943 között beiratkozott hallgatók félévenként és évfolyamonként átlagosan 19 féle kurzust vettek fel az egyetemen. Látható, hogy az áthallgatást az évek során nem racionalizálták, hiszen nem csökkent, egyes esetekben inkább nőtt a különböző felvett kurzusok száma.

Az adatok áttekintése után nyilvánvaló, hogy a főiskolások az áthallgatás során előnyben részesítettek bizonyos egyetemi oktatókat a kurzusválasztásnál. Megfigyelhető, hogy ugyanazon – vélhetően kedvelt – oktató és szakterület mellett több féléven át kitartottak. Jó példa erre az 1930-as évfolyam, hiszen a nyolc vizsgált félévből a Természettudományi Karon

hét alkalommal Györfy István, a Bölcsészettudományi Karon öt alkalommal Sík Sándor előadásait választották a legtöbben.

Az 1928 és 1943 közötti áthallgatások vizsgálata során kiemeltem azokat az oktatókat, akik a saját területükön (természet-, illetve bölcsészettudomány) az adott évfolyam adott félévében a legnépszerűbbek voltak. A vizsgálat során az 1928 és 1943 közötti 16 évfolyam nyolc-nyolc félévében végeztem el a vizsgálatot, így összesen 128 kedvenc oktatót kaptam karonként. Természetesen a kedvencek között voltak átfedések, emiatt összegeztem, hogy melyik oktató hány alkalommal

8. diagram
A Bölcsészettudományi Kar legnépszerűbb oktatói az áthallgatók körében (1928–1943)

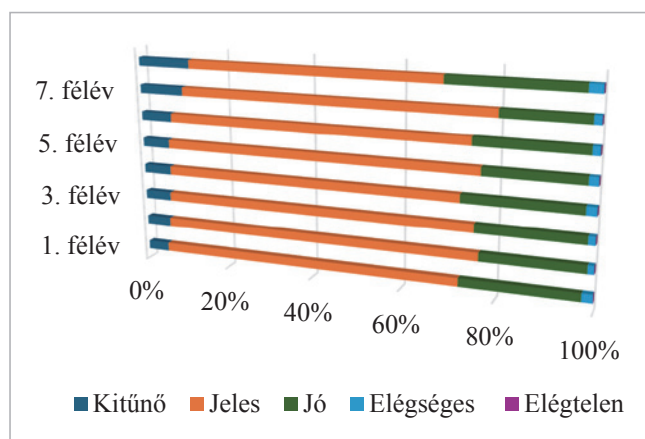
■ Az egyetemi oktatók népszerűsége

szerepelt a favoritok között. Az eredményeket az alábbi diagramokon ábrázoltam (8. és 9. diagram).

A Természettudományi Karon egyértelműen kimagaslik a többiek közül Fröhlich Pál, a Bölcsészettudományi Karon pedig Sík Sándor. Fröhlich *Kísérleti természettan*, illetve *Laboratóriumi gyakorlatok* című kurzusa éveken keresztül vezette a népszerűségi listát, Sík Sándor rendszerint félévente/évente hirdetett új kurzusokat, de mindegy, mi volt a címe, például *Csokonai* vagy *A realista regény a magyar irodalomban*, özönlöttek az óráira a hallgatók.

Összességében nagyon jó eredménnyel abszolvták a feladatokat. 1928 és 1947 között az egyes félévekre vetítve minden esetben 60%-ot meghaladóan teljesítették kitűnő, illetve jeles eredménnyel a felvett kurzusokat (9. diagram).

9. diagram
A főiskolai hallgatók által az egyetemen teljesített kurzusok eredménye a képzés adott félévében (%) (N=7485)

Fontos kiemelni azt a tényt, hogy az áthallgatás nem merült ki a szorosan vett szaktudományos kurzusok hallgatásánál. Amint az a dolgozatomban korábban már szerepelt, a főiskolai hallgatóknak lehetőségük nyílt 1933-tól kezdődően az igazgatótanács engedélyével filozófiai, pedagógiai vagy lélektani témájú kurzusok hallgatására is az egyetemre való áthallgatás keretein belül.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányom megírása során az elsődleges célom az volt, hogy bemutassam az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Szegedre kerülésének okait, a szegedi évek során a Ferenc József Tudományegyetemmel való együttműködését. Bemutattam, hogy milyen vélemények csaptak össze az új rendszerű képzés (négyéves főiskolai képzés egyetemi áthallgatással) létrehozása kapcsán, milyen keretek között kezdődött el a főiskola és az egyetem közös munkája, mi-

lyen szinteken volt jelen a kapcsolat az intézmények között. Szervezeti szinten – az igazgatótanács működése kapcsán – bemutattam, hogy a kooperáció nem két egymástól teljesen elkülönülő intézmény között zajlott, hiszen az egyetem vezetői részben a főiskola vezetői is voltak. Inkább beszélhetünk tehát kapcsolatuk definiálása során az integráció alacsony fokáról, mintsem egyszerű kooperációról. Példákkal igyekeztem demonstrálni azokat a helyzeteket, amikor a két intézmény kapcsolata más területeken is változásokat indukált, például a párhuzamos tanszékek felállításának történetét.

Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola hallgatóságának egészére kiterjedő kvantitatív vizsgálatom célja többértű volt. Egyrészt szerettem volna részletesen bemutatni azt a szakmai bázist, amelyre a következő évtizedek tanárgenerációi épültek. Hiszen ne tévesszük szem elől azt a tényt, hogy – az Angolkisasszonyok képzőintézetén és a művészeti tanárképzésen kívül – 1928 és 1947 között végzett polgári iskolai tanárok egésze a szegedi főiskoláról került ki. Az ország egy teljes generációnyi polgári iskolai tanára egyetlen főiskolán végzett. Értékrendjük, szakmai tudásuk, gyakorlati felkészültségük nyilvánvalóan hatott a következő évtizedek – még ha a polgári iskoláitól teljesen más szemlélettel és identitással is átítatott – általános iskoláira.

Továbbá az egyetemi áthallgatások vizsgálatával be akartam mutatni azt a gyakorlatot, ami a szabályzatok ismeretén túl demonstrálja, hogy a főiskolai hallgatók ténylegesen az adott félévben hány órát, mely oktatónál, milyen eredménnyel hallgattak az egyetemen. Ezeknek az információknak a megismerése után egyértelműen kijelenthetjük, hogy az 1928 és 1947 közötti időszak a polgári iskolai tanárság esetében a teljes professzió időszaka.

A polgári iskola és tanárképzése tehát 1928-ra révbe ért. A kortársak az első években ugyan nem feltétlenül látták tisztán az új, összevont főiskola előnyeit, de Schilling Gábor, a főiskola igazgatója már 15 esztendővel az első szegedi évfolyam elindulása után, 1943-ban így értékelte Huszti József, a főiskola másfél évtizedig regnáló igazgatótanács elnökének érdemeit: „Huszti József bölcs vezetésének köszönhető, hogy a főiskola sikeresen kiállotta az áthelyezéssel és átszervezéssel járó megrázkódtatásokat és viszontagságokat. A főiskola öreg, de egészséges, erőteljes fája új gyökeret mélyesztett új talajába. Huszti Józsefnek elévülhetetlen érdeme, hogy a tanárképző főiskola, amelyet éveken át a megszüntetés veszélye fenyegetett, fennmaradt, és a fejlődés magasabb fokára emelkedett. Meg volt győződve arról, hogy a főiskola újjászervezésével, tanulmányi idejének négy évfolyamra emelésével és az egyetemi kooperáció rendszeresítésével elérte az optimumot, elérte a maximumot. Szent kötelességének tartotta, hogy a főiskola

új szervezetét fenntartva, minden támadás ellen megvédi és teljesen kiépítse”⁵⁰.

Főiskolaként a tanárképzés az egyetemi áthallgatással elérte a maximumot. Jó látták ezt már a negyvenes években is: innen továbblépni csak az egyetembe való beolvadással lett

volna lehetséges. Akkor viszont a főiskola elvesztette volna önállóságát, értékeit – elsősorban a *gyakorlati* képzés terén kimagasló érdemeit, identitását. Ezt a főiskolát szerető, érte dolgozó kollégák nem engedhették volna meg. A döntést végül a történelem hozta meg helyettük.

HUSZTI JÓZSEF KLASSZIKA-FILOLÓGUS, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ (1887–1954)

Iparos szülők gyermekeként Zalabéren látta meg a napvilágot, kilenc fiútestvérével együtt. Középiskolai tanulmányait Budapesten kezdte, a 2–6. osztályt a keszthelyi premontrei gimnáziumban, majd az utolsó két osztályt cisztercita novíciusként Zircen és Egerben végezte. Belépett a ciszterci rendbe (1905),

de rövidesen kilépett onnan (1907). Az Eötvös József Collegium tagjaként a budapesti egyetemen magyar–latin szakos tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett (1912). A doktori értekezése Menandroszról szólt, majd Terentius világirodalmi hatását vette vizsgálat alá. Tanári munkáját a budapesti érseki római katolikus főgimnáziumban kezdte (1911–1915), utána a budapesti Középiskolai Tanárképző Intézetben (1915–1918), azt követően az Eötvös Collegiumban (1918–1923) tanított.

Az MTA 1922. május 11-én levelező, 1939. május 12-én rendes taggá választotta. Szintén tagságot kapott a szegedi Dugonics Társaság soraiban is. 1921-től a budapesti egyetem magántanára lett latin irodalomtörténetből, 1923-tól a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen a klasszika-filológia nyilvános rendes tanárává nevezték ki. Vezetőváltás után (1928. január 12.) Förster Aurél intézetvezetése alatt mint társprofesszor oktatott és kutatott tovább, egészen 1934-ig. 1923–1934 között a tanítóképző intézetek tanárait képező szegedi Apponyi Kollégium miniszteri bizto-

saként tevékenykedett. Az 1930/31. tanévben a Bölcsész- és Nyelv- és Történettudományi Kar dékáni tisztségét töltötte be. Behatóan foglalkozott a tanárképzés, a középiskolai tantervek, a közép- és felsőoktatás kérdéseivel.

Külföldi egyetemeken is oktatott. A bécsi és a római egyetem, a római Collegium Hungaricum vendégprofesszora volt (1925/1926). Fő kutatási területeit a magyarországi humanizmus, ezen belül Janus Pannonius és a neoplatonizmus magyarországi hatása, valamint Terentius munkássága jelentették. Monográfiája Janus Pannoniusról a humanizmussal kapcsolatos kutatásai összessége volt (*Janus Pannonius*. Pécs, 1931). Gondozta a *Juventus* (1917–1919), majd a *Bibliotheca Discipulorum* című tankönyvsorozatot (1926-tól) kiadatását.

Tizenegyes szegedi működése után, a budapesti tudományegyetemre került, ahol nyugdíjazásáig a latin filológia tanára volt (1934–1948). Ebben az időszakban az *Egyetemes Philologiai Közlöny* (1935–1948 között) és az *Értekezések a magyarországi latinság köréből* című sorozat szerkesztését látta el (1939–1943). Kezdeményezésére indult meg a magyarországi latinság szótárának előmunkálata (1934). Borzsák István szavaival, „legmostohább sorsú, mégis legmélyebben átélt könyve” *Klebsberg Kuno életműve* (1942).

1941-től életét sok tragédia kísérte. 1945-ben teljesen megsemmisült sashegyi otthona, mely a II. világháború alatt sokaknak nyújtott menedéket. A Magyar Tudományos Akadémia szocialista átszervezése után, 1949-ben tanácskozó taggá „minősítették”, ezzel megfosztották akadémiai tagságától. 1989. május 9-én rehabilitálták, visszakapta akadémiai tagságát. Sírja a Budapesten, a Farkasréti temető templomi árkádsorán található.

⁵⁰ BERCZKI SÁNDOR: A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Története. In: *Szegedi Tanárképző Főiskola. Történet. Almanach*. Szeged, 1998. 129. o.